

Review article

Evaluation of Implemented Interventions in Sex Education: A Review Study

Khadijeh Einolahzadeh¹
Afshin Bahmani^{2*}
Fardin Gharibi³
Narges Abdul Maleki⁴
Ramin Zarei Khiavi⁵

1. MSc in Health Education, Institute of Health, Ardabil University of Medical Sciences, Meshkin Shahr, Iran
2. Assistant Professor, Department of Public Health, Faculty of Health, Kurdistan University of Medical Sciences, Sanandaj, Iran^{*}
3. MSc, Deputy of Resource Development, Kurdistan University of Medical Sciences, Sanandaj, Iran
4. MSc Student in Health Education, Department of Public Health, Faculty of Health, Kurdistan University of Medical Sciences, Sanandaj, Iran
5. PhD in Post-Islamic Iranian History, Department of History, Shabestar Branch, Islamic Azad University, Shabestar, Iran

***Corresponding author:** Afshin Bahmani, Assistant Professor, Department of Public Health, Faculty of Health, Kurdistan University of Medical Sciences, Sanandaj, Iran^{*}

Email: a_bahmani59@yahoo.com

Received: 02 December 2024

Accepted: 05 February 2025

ABSTRACT

Introduction and purpose: Sex education is one of the important aspects of children's educational programs, which has been recognized as an important challenge for parents. This study aimed to evaluate the interventions implemented for sex education training in Iran.

Methods: This systematic review employed relevant national articles in both English and Persian retrieved from major information databases, such as Scopus, Proquest, PubMed, Science Direct, Springer, Biomed Central, and Google Scholar, as well as Persian databases, including the Iranian Medical Science Articles and the Scientific Information Database of Jihad Daneshgahi. Such Persian and English keywords as “sex education”, “education”, “educational intervention”, “parents”, and “children”, were searched and investigated from 2014 to 2024.

Results: Out of 9401 articles found, 22 interventional articles (experimental, quasi-experimental, and clinical trials) were selected and reviewed. The interventions in the studies included educational sessions, non-virtual education, educational packages, multimedia education, and the use of educational aids. The variables evaluated in the studies included awareness, attitude, and performance in sex education, and the results showed positive effect of education on all variables.

Conclusion: The results obtained from the reviewed studies indicated the low levels of community awareness and attitude toward sex education. Accordingly, effective educational interventions can enhance parents' awareness and attitudes levels.

Keywords: Education, Interventions, Sex education

► **Citation:** Einolahzadeh Kh, Bahmani A, Gharibi F, Abdul Maleki N, Zarei Khiavi R. Evaluation of Implemented Interventions in Sex Education: A Review Study. Journal of Health Research in Community. Spring 2025;11(1): 88-98

مقاله مروری

ارزیابی مداخلات انجام شده در زمینه آموزش تربیت جنسی: یک مطالعه مروری

چکیده

خدیجه عین‌الزاده^۱
افشین بهمنی^{۲*}
فردین غریبی^۳
نرگس عبدالملکی^۴
رامین زارعی خیای^۵

مقدمه و هدف: آموزش تربیت جنسی از ابعاد مهم برنامه آموزشی کودکان است و چالشی مهم برای والدین شناخته شده است؛ بنابراین، این مطالعه با هدف ارزیابی مداخلات انجام شده برای آموزش تربیت جنسی در ایران انجام شده است.

روش کار: در این مطالعه مروری سیستماتیک، مقالات مرتبط داخلی با دو زبان انگلیسی و فارسی از پایگاه‌های اطلاعات اصلی Scopus، PubMed، Proquest، Sciencedirect، Central Biomed، Springer، Google scholar و از پایگاه‌های فارسی شامل بانک اطلاعات مقالات علوم پزشکی ایران، پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی، با استفاده از کلیدواژه‌های فارسی که عبارت‌اند از: تربیت جنسی، مداخله آموزشی، والدین، کودکان و کلیدواژه‌های انگلیسی شامل Sex education، Educational intervention، Parents، Children در بازه زمانی سال ۲۰۱۴ تا ۲۰۲۴ جستجو و بررسی شده‌اند.

یافته‌ها: از ۹۴۰۱ مقاله یافته شده، ۲۲ مقاله مداخله‌ای (تجربی، نیمه تجربی و کارآزمایی) انتخاب و بررسی شده‌اند. مداخلات انجام شده در مطالعه‌ها شامل جلسات آموزشی، آموزش غیرمجازی، بسته آموزشی، آموزش چندرسانه‌ای و استفاده از وسایل کمک آموزشی بوده است، متغیرهای اندازه‌گیری شده در مطالعات، دانش، نگرش و عملکرد درباره تربیت جنسی بوده و آموزش در همه متغیرها تأثیر مثبت داشته است. **نتیجه‌گیری:** نتایج به دست آمده از مطالعه‌های بررسی شده نشان داد که سطح آگاهی و نگرش درباره تربیت جنسی در جامعه پایین است و با مداخله برنامه‌های آموزشی مؤثر می‌توان سطح آگاهی و نگرش والدین را افزایش داد.

واژه‌های کلیدی: مداخلات، آموزش، تربیت جنسی

۱. کارشناس ارشد آموزش بهداشت، مؤسسه عالی سلامت، دانشگاه علوم پزشکی اردبیل، مشکین شهر، ایران
۲. دانشیار، گروه بهداشت عمومی، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی کردستان، سنندج، ایران
۳. کارشناس ارشد، معاونت توسعه منابع، دانشگاه علوم پزشکی کردستان، سنندج، ایران
۴. دانشجوی کارشناسی ارشد آموزش بهداشت، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی کردستان، سنندج، ایران
۵. دکترای تاریخ ایران بعد از اسلام، گروه تاریخ، واحد شبستر، دانشگاه آزاد اسلامی، شبستر، ایران

* نویسنده مسئول: افشین بهمنی، گروه بهداشت عمومی، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی کردستان، سنندج، ایران

Email: a_bahmani59@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۹/۱۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۱/۱۷

◀ **استناد:** عین‌الزاده، خدیجه؛ بهمنی، افشین؛ غریبی، فردین؛ عبدالملکی، نرگس؛ زارعی خیای، رامین. ارزیابی مداخلات انجام شده در زمینه آموزش تربیت جنسی: یک مطالعه مروری. مجله تحقیقات سلامت در جامعه، بهار ۱۴۰۴؛ ۱۱(۱): ۸۸-۹۸

مقدمه

امروزه یکی از چالش‌های مهم برای والدین و متخصصان در سراسر جهان، موضوع آموزش تربیت جنسی کودکان است.

مجله تحقیقات سلامت در جامعه، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی مازندران، بهار ۱۴۰۴، دوره ۱۱، شماره ۱، ۸۸-۹۸

آموزش تربیت جنسی، فرایند تغییر و شکل‌دهی رفتار بوده و مهم‌ترین هدف آن توسعه رفتارهای مثبت جنسی و پیشگیری از آزار و انحرافات جنسی است. همچنین برنامه‌های آموزشی تربیت جنسی شامل موضوعاتی درباره عملکرد اندام‌های جنسی و روش‌های حفظ سلامت جنسی، پیشگیری از بارداری ناخواسته و پیشگیری از خشونت جنسی است [۱،۲]. برخی مفاهیم مربوط به تربیت جنسی از جمله شناخت اندام خود و لمس نشدن اندام حساس بدن توسط دیگران، باید از سن کودکی آموزش داده شوند، داشتن آگاهی و اطلاعات متناسب با سن، نقش مؤثری در سلامت فردی و اجتماعی افراد دارد [۳،۴].

خانواده اولین گروهی است که برای حفظ سلامتی کودکان نقش مؤثری ایفا می‌کند، والدین به‌خصوص مادران، به‌دلیل ارتباط نزدیک با کودکان تأثیر مهمی در آموزش و تربیت جنسی آن‌ها دارند [۵]. اغلب والدین به دلایلی از جمله ناکافی بودن آگاهی، داشتن شرم و ترس از گمراهی و انحراف فرزندان در پاسخ به سؤالات کودکان ناتوان هستند [۶]. مستندات نشان داده‌اند ۲۵/۹٪ از والدین قادر به پاسخ‌گویی صحیح در این باره بوده‌اند [۷]. همچنین تحقیقات حاکی از آن است که آگاهی و نگرش والدین درباره تربیت جنسی پایین است؛ بنابراین به‌تراست والدین آموزش‌های لازم را در این باره دریافت کنند [۸،۹].

از نظر سازمان جهانی بهداشت، مداخله آموزشی بهترین راه برای تغییر رفتار است، ارائه آموزش‌هایی در جهت افزایش آگاهی و نگرش والدین و خانواده‌ها درباره تربیت جنسی کودکان، می‌تواند در پیشگیری از انحرافات رفتاری کودکان مؤثر باشد [۹،۱۰]. تحقیقاتی همچون مطالعه یعقوبی و همکاران در سال ۱۴۰۱ درباره اثربخشی آموزش جنسی بر متغیرهای روان‌شناختی بین والدین نشان داد، آموزش جنسی بر آگاهی و نگرش، تأثیر مثبت دارد. همچنین مطالعه Nelson و همکاران در سال ۲۰۱۹ درباره آموزش تربیت جنسی بر پسران نوجوان، اثربخشی آموزش جنسی را تأیید کرده‌اند [۱۲،۱۳].

شیوع سوءاستفاده جنسی، به‌طور چشمگیری در جهان رو به افزایش است و در زنان حدود ۲۵-۲۰٪ و در مردان حدود ۱۰٪، شیوع انحرافات جنسی در کشورهای در حال توسعه مثل آفریقا و خاورمیانه، ۶۲٪ و در ایران، انحراف کلامی ۹۲٪، جسمی ۴۲٪ و چشمی حدود ۷۷/۵٪ نشان داده شده است [۱۴-۱۶]. با توجه به فرهنگ کشور ایران و اختلاف نظر بین نهادهای دولتی و مراکز دینی، برنامه‌های آموزشی مدونی با موضوع تربیت جنسی به‌صورت آشکار در ایران وجود ندارد و به‌دلیل امکان دریافت آموزش از منابع نامناسب، آمارهای مرتبط با آزار جنسی کودکان و نوجوانان در ایران بالا است [۱۷،۱۸].

با توجه به شیوع بالای انحرافات جنسی بین کودکان و نوجوانان و کمبود آگاهی و نگرش والدین درباره تربیت جنسی و همچنین نبود سیاست‌های مدون آموزش و نگرش‌های منفی نسبت به آموزش تربیت جنسی در ایران و ناکافی بودن شواهد جمع‌بندی‌شده درباره مداخلات آموزشی مرتبط با آن، این مطالعه با هدف ارزیابی مداخلات انجام‌شده درباره تربیت جنسی انجام شده است [۸،۹،۱۶].

روش کار

جستجوی مقالات

در این مطالعه مروری سیستماتیک، مقاله‌های مرتبط با مداخلات انجام‌شده درباره آموزش تربیت جنسی در بازه زمانی ۲۰۱۴ تا ۲۰۲۴ در هفت پایگاه اطلاعاتی PubMed، Proquest، Scopus، Google، Central Biomed، Springer، Science Direct، Scholar و دو پایگاه ایرانی SID و Magiran جستجو و با استفاده از کلمات کلیدی مرتبط ۲۲ مقاله انتخاب شد.

معیارهای انتخاب مقاله به شرح زیر است:

الف) مطالعه به‌صورت مداخله‌ای (تجربی و نیمه‌تجربی،

کارآزمایی بالینی) باشد؛

ب) مطالعه بر روی والدین، مربیان، کودکان به‌مثابه گروه هدف انجام شده باشد؛

ج) متغیرهای اندازه‌گیری، سطح آگاهی، نگرش و عملکرد شرکت‌کنندگان باشد؛

د) مقالات به زبان انگلیسی و فارسی و در ایران انجام شده باشد.

آموزشی، مداخله‌های آموزشی)؛

گروه ۳) والدین و کودکان (افرادی که با کودکان در تماس هستند).

کلیدواژه‌های انگلیسی شامل Sex education، Children، Parents، Educational intervention است.

ارزیابی

مقاله‌هایی که مرتبط با تربیت جنسی و مداخله‌ای با نتایج واضح بودند، با کیفیت بالا و مقاله‌های توصیفی، کیفی و مروری با کیفیت پایین در نظر گرفته شدند. ارزیابی با استفاده از چک‌لیست مقاله‌های مروری شامل بخش‌هایی از مقالات است که عبارت‌اند از: ۱) عنوان، مقدمه و اهداف؛ ۲) روش جستجو، معیارهای ورود، نحوه جمع‌آوری و آنالیز مطالب؛ ۳) نتایج که هر کدام دارای ۵ گویه است؛ ۴) نتیجه‌گیری که دارای ۳ گویه است.

فرایند انتخاب و حذف مقالات براساس معیارهای ورود و خروج مطالعه در شکل ۱ نشان داده شده است.

در پایگاه‌های اطلاعاتی اشاره شده، جستجو به شرح زیر انجام شد:

الف) استفاده از فیلتر زمان (بازه زمانی ۲۰۱۴ تا ۲۰۲۴) و ارتباط مطالعه‌ها با کلمات کلیدی؛

ب) استفاده از اپراتور بولین (AND/OR).

کلیدواژه‌های استفاده شده در این بررسی به سه گروه کلی طبقه‌بندی شدند:

گروه ۱) تربیت جنسی (پیشگیری از آزار و خشونت جنسی)؛
گروه ۲) آموزش بهداشت و ارتقای سلامت (برنامه‌های

شکل ۱. فلوچارت انتخاب مقالات براساس معیارهای ورود و خروج از مطالعه

یافته‌ها

یک مطالعه به صورت آنلاین و غیر حضوری بود [۱۷]. یک پژوهش به روش چند رسانه‌ای برگزار شده بود [۱۹]. در ۲۰ مطالعه به صورت جلسات آموزشی حضوری اجرا شد که از بین آن‌ها در ۲ مطالعه از فیلم، پمفلت و پاورپوینت [۲۰، ۲۱]، در یک مطالعه فیلم، پمفلت، ایفای نقش و عکس، در یک مطالعه اشعار کودکان [۲۲] و در یک مطالعه از نمایش انیمیشن و بارش افکار، بیان تجربیات نقره‌نفر نیز استفاده شده بود [۷].

تعداد جلسات آموزشی از یک تا ده جلسه و زمان پیگیری مداخله‌ها از زمان آخرین جلسه آموزشی تا سه ماه بعد از پایان

از ۹۴۰۱ مقاله مورد جستجو بر مبنای واژه‌های تحقیق، ۴۰۰۹ مقاله به دلیل تکراری بودن حذف شدند. همچنین، ۴۹۸۳ مقاله به دلیل غیر مرتبط بودن عنوان پژوهش، ۲۸۵ مقاله به دلیل عدم ارتباط چکیده با هدف مورد پژوهش و ۱۰۲ مقاله به دلیل نداشتن معیار انتخاب مقاله، حذف شدند. در نهایت ۲۲ مقاله بررسی شد (شکل ۱). برنامه آموزشی در مقاله‌ها در جدول ۱ نشان داده شده است.

جدول ۱. ارزیابی مداخلات انجام شده درباره تربیت جنسی

نویسنده و سال	هدف	نوع مداخله	طول مدت	نوع مطالعه	متغیرها	گروه هدف	نتیجه
۱ زاهدی و همکاران، شیراز، ۲۰۲۴ [۲۳]	اثربخشی برنامه آموزشی تربیت جنسی بر هویت جنسی	جلسات آموزشی، ارائه بسته آموزشی.	۱۰ جلسه ۴۵ دقیقه‌ای	تجربی (پیش‌آزمون - پس‌آزمون با گروه کنترل)	هویت جنسی	دانش آموزان ابتدایی دختر (۳۰ نفر گروه آزمون، ۳۰ نفر گروه کنترل)	کاربرد مداخله آموزشی تربیت جنسی، تأثیر مثبت و معناداری بر هویت جنسی داشته است.
۲ امیرپور و همکاران، اندیمشک ۲۰۲۳ [۲۴]	تعیین کارآمدی برنامه تربیت جنسی بر دانش جنسی و هویت جنسی	جلسات آموزشی گروهی سخنرانی با استفاده از شیوه‌نامه‌های فرهنگی تربیت جنسی	۸ جلسه ۹۰ دقیقه‌ای در هر هفته؛ یک جلسه پیگیری جلسه آخر.	تجربی (پیش‌آزمون - پس‌آزمون با گروه کنترل)	دانش و نگرش جنسی، هویت جنسی	دانش آموزان دختر اول متوسطه (۳۰ نفر گروه آزمون، ۳۰ نفر گروه کنترل)	برنامه آموزشی بر دانش و هویت جنسی تأثیر مثبت داشته بود.
۳ محمد رسولی و همکاران، تهران، ۲۰۲۳ [۲۵]	اثربخشی آموزش تربیت جنسی بر سازگاری، انزوا و مهارت اجتماعی	جلسه آموزشی گروهی با سخنرانی	۹ جلسه ۴۵ دقیقه‌ای، پس‌آزمون بعد از دو ماه.	نیمه‌تجربی (پیش‌آزمون - پس‌آزمون با گروه کنترل)	سازگاری، انزواطلبی، مهارت اجتماعی.	۳۰ کودک ۷ تا ۱۲ ساله (۱۵ نفر کودک عادی، ۱۵ نفر کودک آزار دیده)	آموزش تربیت جنسی تأثیر مثبت داشته و در کودکان آزار دیده تأثیر بیشتری نشان داده است.
۴ مرتضوی‌فر و همکاران، تهران، ۲۰۲۳ [۲۶]	اثربخشی بسته آموزشی تدوین شده بر دانش و نگرش و عملکرد والدین	ارائه بسته تربیت جنسی	۸ جلسه (بین ۱۰۰ تا ۱۴۰ دقیقه)	نیمه‌تجربی کمی	دانش، نگرش، عملکرد.	۱۲۰ نفر از مادران (۶۰ نفر گروه کنترل، ۶۰ نفر گروه آزمون)	آموزش تربیت جنسی بر دانش، نگرش و عملکرد والدین تأثیر مثبت داشته است.
۵ پرویزی و همکاران، ۲۰۲۳ [۲۷]	اثربخشی آموزش تربیت جنسی کودکان	جلسه آموزشی گروهی، سخنرانی، بحث گروهی، پرسش و پاسخ.	۵ جلسه ۷۵ دقیقه‌ای	تجربی (پیش‌آزمون - پس‌آزمون با گروه کنترل)	دانش، نگرش، عملکرد.	۲۴ نفر از مادران کودکان پیش‌دبستانی (۱۲ نفر گروه آزمون، ۱۲ نفر کنترل)	آموزش باعث افزایش آگاهی، نگرش و عملکرد شده است.
۶ احمدی و همکاران، ۲۰۲۱، تهران [۱۹]	طراحی، اعتباریابی و اثربخشی چند رسانه‌ای آموزش تربیت جنسی کودکان	بسته آموزشی چند رسانه‌ای	-	روش شبه‌آزمایشی، طرح پس‌آزمون با گروه گواه	آگاهی	۷۰ نفر از مربیان و والدین (۳۵ نفر گروه کنترل، ۳۵ نفر گروه آزمایش)	آموزش نقش بسزایی در بالا بردن سطح آگاهی والدین و مربیان درباره تربیت جنسی کودکان داشته است.
۷ زهرا آریایی‌فر، ۲۰۲۱، تهران [۱۷]	مقایسه تأثیر آموزش تربیت جنسی یا دو روش بسته آموزشی و بحث گروهی	بسته‌های آموزشی و بوکت، مجازی (ارسال عکس، ویدئو و پاورپوینت صوتی).	۴ جلسه آنلاین؛ پیگیری بعد از یک هفته.	نیمه‌تجربی (پیش‌آزمون - پس‌آزمون با گروه کنترل)	میزان آگاهی	۹۰ نفر از مادران کودکان ۳ تا ۶ سال (مهد کودک) (۳۰ نفر گروه کنترل، ۳۰ نفر گروه آزمون با روش بحث گروهی، ۳۰ نفر گروه آزمون با روش بسته آموزشی)	مداخله آموزشی به روش بحث گروهی نسبت به آموزش بسته‌های آموزشی تأثیر بیشتری داشته است.
۸ فرجی و همکاران، سنج، ۲۰۲۱ [۲۰]	تعیین تأثیر آموزش بر افزایش نگرش مادران	سخنرانی، پاورپوینت، فیلم آموزشی.	۴ جلسه هر هفته یک جلسه ۶۰ دقیقه‌ای؛ پیگیری بعد از سه ماه.	تجربی (پیش‌آزمون - پس‌آزمون با گروه کنترل)	آگاهی؛ مؤلفه‌های اعتقاد بهداشتی.	۱۴۴ نفر از مادران کودکان پیش‌دبستانی (۷۲ نفر گروه کنترل، ۷۲ نفر گروه آزمون)	مداخله آموزشی در ۴ جلسه بر مادران کودکان تأثیر مثبت گذاشته است.
۹ ساکی و همکاران، تهران، ۲۰۲۰ [۲۸]	بررسی اثربخشی برنامه آموزشی تربیت جنسی کودکان بر نگرش مادران دارای کودک	ارائه بسته آموزشی تربیت جنسی	۱۰ جلسه ۵/۱ ساعته؛ پیگیری بعد از دو ماه.	نیمه‌تجربی (پیش‌آزمون - پس‌آزمون با گروه کنترل)	آگاهی، نگرش، عملکرد و رفتار سلامت روان.	۳۰ نفر از مادران دارای کودک ۳ تا ۶ ساله (۱۵ نفر گروه کنترل، ۱۵ نفر گروه آزمایش)	بسته آموزشی تربیت جنسی کودکان بر نگرش مادران مؤثر بوده و منجر به بهبود نگرش مادران در این حیطه شده است.

ادامه جدول ۱.

۱۰	طاووسی و همکاران، شهرستان قدس، ۲۰۲۰ [۲۹]	بررسی اثربخشی آموزش مؤلفه‌های تربیت جنسی مادران بر اضطراب دختران	جلسه آموزش مؤلفه‌های تربیت جنسی	۶ جلسه در ۶ هفته متوالی؛ پیگیری یک هفته پس از آخرین جلسه.	نیمه‌تجربی (پیش‌آزمون- پس‌آزمون با گروه کنترل)	عملکرد اضطراب؛ اضطراب پنهان و آشکار.	۳۰ نفر از مادران دانش‌آموزان پایه پنجم و ششم ابتدایی (۱۵ نفر گروه کنترل، ۱۵ نفر گروه آزمایش)	آموزش مؤلفه‌های تربیت جنسی به مادران بر کاهش اضطراب دختران تأثیر مطلوب داشته و باعث کاهش اضطراب شده است.
۱۱	محمد کربیی و همکاران، تهران، ۲۰۲۰ [۳۰]	اثربخشی آموزش تربیت جنسی بر دانش، نگرش و عملکرد والدین	جلسه آموزشی با برنامه آموزشی مبتنی بر یادگیری فعال به سبک تسهیلگری	یک جلسه ۴ ساعته؛ پس‌آزمون ۱۵ روز بعد از مداخله.	نیمه‌تجربی (پیش‌آزمون- پس‌آزمون با گروه کنترل)	آگاهی، نگرش، عملکرد.	۵۸ نفر از والدین دارای کودکان دبستانی (۲۹ نفر گروه کنترل، ۲۹ نفر گروه آزمون)	آموزش تربیت جنسی بر دانش و نگرش و عملکرد مادران تأثیر مثبت گذاشته است.
۱۲	ریاضی و همکاران، تهران، ۲۰۲۰ [۳۱]	تأثیر مداخله آموزشی	جلسه آموزشی، سخنرانی، بحث گروهی، پرسش و پاسخ.	۲ جلسه ۲ ساعته	شبه‌تجربی	دانش و نگرش	۸۰ نفر از معلمان (۴۰ نفر گروه کنترل، ۴۰ نفر گروه آزمون)	آموزش تربیت جنسی در ارتقای دانش و نگرش معلمان نقش مثبت داشته است.
۱۳	غفاری و همکاران، تهران، ۲۰۲۰ [۳۲]	تعیین تأثیر مداخله آموزشی بر مهارت‌های والدین در تربیت جنسی براساس ادبیات نمایشی	کارگاه آموزشی ادبیات نمایشی	۲ جلسه کارگاه؛ پس‌آزمون بعد از دو ماه.	نیمه‌تجربی (پیش‌آزمون- پس‌آزمون با گروه کنترل)	دانش، نگرش، عملکرد.	۲۵۰ نفر از والدین دانش‌آموزان مقطع ابتدایی (۱۲۵ نفر گروه آزمون، ۱۲۵ نفر گروه کنترل)	مداخله آموزشی بر مهارت‌های والدین در آموزش جنسی براساس ادبیات نمایشی به فرزندان تأثیر معناداری بر آگاهی، نگرش و عملکرد والدین گذاشته است.
۱۴	گلی و همکاران، کرج، ۲۰۱۹ [۳۳]	بررسی تأثیر مداخله آموزشی بر پاسخگویی مادران به سؤالات جنسی دختران	جلسه آموزشی به‌صورت گروهی کلاس درس، روش تدریس، سخنرانی.	۹ جلسه هر هفته ۳ جلسه ۱۰۰ دقیقه‌ای؛ پیگیری آخرین جلسه.	نیمه‌تجربی (پیش‌آزمون- پس‌آزمون با گروه کنترل)	آگاهی، نگرش، عملکرد.	۳۰ نفر از مادران دانش‌آموزان دختر پایه ششم دبستان (۱۵ نفر گروه کنترل، ۱۵ نفر گروه آزمایش)	آموزش تربیت جنسی باعث توانمندسازی مادران در پاسخگویی به سؤالات جنسی دختران نوجوان و افزایش دانش، نگرش و عملکرد آنان شده است.
۱۵	فاتحی و همکاران، تهران، ۲۰۱۹ [۳۴]	تعیین اثربخشی آموزش گروهی بر آگاهی، نگرش و مشارکت مادران در آموزش جنسی کودکان پیش‌دبستانی	آموزش گروهی از طریق بارش افکار، بیان تجربیات نفر به نفر، نمایش انیمیشن و جمع‌بندی مشکلات مشابه مادران در حوزه آموزش جنسی.	۳ جلسه بافاصله ده روز به مدت ۹۰ دقیقه؛ پیگیری ۱ ماه بعد از آخرین جلسه.	نیمه‌تجربی (پیش‌آزمون- پس‌آزمون با گروه کنترل)	آگاهی، نگرش، مشارکت مادران.	گروه‌های ۶ الی ۹ نفر از مادران دارای کودک ۳ تا ۷ سال با تعداد کل ۵۶ نفر؛ (۲۸ نفر کنترل، ۲۸ نفر آزمون)	مادران پس از آموزش در مواجهه با تربیت جنسی کودک مشارکت بیشتری را گزارش داده‌اند.
۱۶	حاجلو و همکاران، تهران، ۲۰۱۹ [۳۵]	بررسی تأثیر آموزش خودمراقبتی بر نگرش‌های ناگوارآمد زنان	گروهی، مداخله‌ای، جلسه آموزشی.	۸ جلسه آموزشی ۹۰ دقیقه در دو ماه	نیمه‌تجربی (پیش‌آزمون- پس‌آزمون با گروه کنترل)	نگرش	۳۰ نفر از زنان داوطلب مربوبگی تربیت جنسی (۱۵ نفر گروه کنترل، ۱۵ نفر گروه آزمون)	آموزش خودمراقبتی باعث افزایش آگاهی کارآمدی شده است.
۱۷	رحمانی و همکاران، تاکستان، ۲۰۱۹ [۳۶]	اثربخشی بسته آموزشی طراحی‌شده بر خودکارآمدی اجتماعی و خطرپذیری جنسی	ارائه بسته آموزشی	۸ جلسه ۹۰ دقیقه‌ای	نیمه‌تجربی (پیش‌آزمون- پس‌آزمون با گروه کنترل)	آگاهی خودکارآمدی	۵۰ نفر از دانش‌آموزان دختر (۲۵ نفر گروه کنترل، ۲۵ نفر گروه آزمون)	بعد از ارائه جلسات آموزشی، تربیت جنسی دانش‌آموزان گروه آزمایش به‌طور معناداری بیشتر از گروه کنترل به سؤالات خودکارآمدی پاسخ داده بودند.
۱۸	یزدانی و همکاران، شیراز، ۲۰۱۹ [۳۷]	تأثیر آموزش تربیت جنسی بر هویت جنسی کودکان	جلسات آموزشی با پرسش و پاسخ و استفاده از اشعار کودکانه	۸ جلسه ۴۵ دقیقه‌ای؛ در هر هفته ۲ جلسه پس‌آزمون در انتهای جلسه.	نیمه‌تجربی (پیش‌آزمون- پس‌آزمون با گروه کنترل)	ابعاد هویت جنسی	۱۱۲ نفر از کودکان ابتدایی (۵۶ نفر پسر، ۵۶ نفر دختر)	نتایج آموزش حاکی از تأثیر مثبت مداخله آموزشی در هویت جنسی کودکان بوده است.
۱۹	ریاضی و همکاران، تهران، ۲۰۱۸ [۳۷]	اثربخشی آموزش تربیت جنسی	ارائه کارگاه آموزشی	۲ جلسه ۲ ساعته	نیمه‌تجربی (پیش‌آزمون- پس‌آزمون با گروه کنترل)	دانش، نگرش.	۸۰ نفر از مادران کودکان پیش‌دبستانی (۴۰ نفر گروه کنترل، ۴۰ نفر گروه آزمون)	آموزش تربیت جنسی بر دانش- نگرش والدین تأثیر مثبت گذاشته است.
۲۰	رشید و همکاران، ارومیه، ۲۰۱۷ [۳۸]	بررسی اثربخشی آموزش جنسی بر افزایش دانش تربیت جنسی و احساس کفایت والدین	گروهی، سخنرانی و فیلم.	۷ جلسه ۹۰ دقیقه‌ای؛ هر هفته یک جلسه؛ پیگیری جلسه هفتم.	نیمه‌تجربی (پیش‌آزمون- پس‌آزمون با گروه کنترل)	احساس کفایت در پرورش کودک، دانش جنسی.	۳۰ نفر از والدین دارای فرزند ۲۲-۱۲ سال (۱۵ زوج گروه کنترل، ۱۵ زوج گروه آزمون)	بر مبنای آموزش جنسی توانسته است موجب افزایش دانش تربیت جنسی و احساس کفایت و صلاحت والدین شود.
۲۱	حاجی قربانی و همکاران، تهران، ۲۰۱۷ [۳۹]	بررسی اثربخشی تدوین بسته آموزشی بر رشد دانش و پیگیری از آسب‌های اجتماعی	جلسه آموزشی استفاده از فیلم، عکس و ایفای نقش.	سرفصل‌های کتاب درسی سه‌ساله	دومرحله‌ای؛ کیفی؛ کمی (گروه شاهد و آزمون).	دانش، مهارت پیشگیری از آسب‌های اجتماعی.	کودکان ابتدایی (۱۰۰ نفر گروه آزمون، ۱۰۰ نفر گروه کنترل)	آموزش تربیت جنسی بر دانش و نگرش کودکان تأثیر مثبت گذاشته است.
۲۲	مستوفی و همکاران، ۲۰۱۶ [۲۱]	تأثیر آموزش گروهی بر آگاهی، نگرش و عملکرد مادران در تربیت جنسی	جلسه آموزشی حضور و بحث گروهی به همراه پرسش و پاسخ و استفاده از پمفلت به عنوان وسیله کمک آموزشی	۳ جلسه ۴۵-۶۰ دقیقه‌ای؛ ۳ ماه بعد از مداخله.	کارآزمایی میدانی دوگروهی (شاهد -مداخله)	آگاهی، نگرش، عملکرد.	۳۰ نفر از مادران دارای دختران نوجوان (۱۵ نفر گروه کنترل و ۱۵ نفر گروه آزمون)	برنامه‌های آموزشی در افزایش آگاهی، نگرش و عملکرد تأثیر مثبت گذاشته است.

جلسه آموزش متغیر بود. در تمامی مطالعه‌ها مداخله آموزشی در آموزش تربیت جنسی تأثیر مثبت داشته است. جدول ۱، ویژگی‌های هر پژوهش همچون نویسندگان و سال مطالعه، هدف مطالعه، نوع مداخله، طول مدت مداخله، متغیرها، گروه هدف و نتایج به دست آمده از مطالعات مورد بررسی را نشان می‌دهد.

بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش مروری به بررسی مطالعات انجام شده درباره مداخلات آموزشی درباره تربیت جنسی و نتایج آن‌ها در کشور ایران پرداخته است. علی‌رغم اهمیت آموزش تربیت جنسی، مداخله‌های آموزشی در این باره ناکافی بوده و در مطالعه حاضر ۲۲ مقاله بررسی شده است. در مطالعه‌های بررسی شده، استراتژی همه مداخله‌ها، انگیزشی و آموزشی بوده است. نوع مداخله در یک مطالعه به صورت مجازی و در یک مطالعه به صورت چندرسانه‌ای و غیرحضوری انجام شده بود [۱۷، ۱۹]. بی‌شک به دلیل سختی شرکت در جلسه حضوری یا سختی صحبت و بحث درباره تربیت جنسی به صورت حضوری، مداخله با بسته آموزشی و غیرحضوری مؤثر است. با توجه به رشد فناوری و تمایل افراد به رسانه‌های آموزشی و امکان استفاده آن به صورت غیرحضوری با دستگاه‌های پخش خانگی، کامپیوتر، لپ‌تاپ و حتی به صورت سیار با گوشی همراه موجب تسهیل در یادگیری می‌شود. از مزایای فناوری آموزشی استفاده از انواع چندرسانه‌ای آموزشی است که تلفیقی مناسب از انواع رسانه‌ها از قبیل تصویر، ویدئو و صدا است که برای شرکت کنندگان جذاب است. چهار مطالعه از ۱۹ مطالعه که به صورت جلسات گروهی و حضوری اجرا شدند، دارای برنامه‌های آموزشی متنوع، شامل جلسات سخنرانی، بحث گروهی، بارش افکار، ارائه پاورپوینت، مشاوره، نمایش فیلم، اشعار کودکان، پمفلت و انیمیشن بود [۷، ۲۲-].

[۲۰]. براساس نظریه شناختی-اجتماعی بندروا (Bandura) تغییر رفتار، نتیجه تقابل دوسویه عوامل فردی، محیطی و رفتاری است و محیط‌های حمایتگر به منظور افزایش آگاهی و درک فواید آن تأثیرگذار هستند و از آنجاکه تعامل بین افراد در آموزش حضوری بیشتر است، تداوم اثر مداخله نیز بیشتر خواهد بود [۴۰]. احتمالاً در مطالعه‌های بررسی شده تعامل بین آموزش دهنده و شرکت کننده، بحث گروهی، پرسش و پاسخ و استفاده از وسیله کمک آموزشی سبب افزایش آگاهی و درک افراد شده است. فرجی و همکاران در مطالعه خود با استفاده از مدل اعتقاد بهداشتی، موفق به تغییر آگاهی، نگرش و رفتار والدین نسبت به تربیت جنسی شدند [۲۰]. آموزش از طریق برنامه‌های آموزشی اهمیت زیادی دارد و ارزش یک مداخله آموزشی به تأثیر آن و تغییر یا ایجاد رفتارهای بهداشتی و همچنین به استفاده مناسب از تئوری‌های علوم رفتاری بستگی دارد [۲۴]. یکی از الگوهای پرکاربرد درباره رفتارهای پیشگیری کننده، الگوی اعتقاد بهداشتی است که به مثابه یک تئوری تحلیل رفتاری در رفتارهای پیشگیری کننده به کار می‌رود و بر این تأکید دارد که چگونه باورها و ادراکات افراد منجر به اتخاذ رفتار سالم می‌شود [۴۱]. در بیشتر پژوهش‌ها، والدین گروه هدف بوده‌اند. به نظر هالستید (Halstead) و ریس یکی از پرنزاع‌ترین موضوعات در خانواده‌ها چگونگی تربیت جنسی کودکان و نوجوانان است؛ زیرا تربیت جنسی توسط خانواده نقش دوگانه‌ای دارد، آموزش ندادن و همچنین آموزش بدون آگاهی، باعث ایجاد مشکلاتی درباره تربیت جنسی کودکان می‌شود؛ بنابراین، در آموزش والدین به هر میزانی برنامه‌های جامع و اصولی و منطقی استفاده شود، باعث افزایش آگاهی و نگرش والدین به خصوص مادران در جهت اهمیت تربیت جنسی کودکان می‌شود [۴۲، ۴۳]. همچنین سه مطالعه بر مریان انجام شده بود [۳۳، ۳۷، ۱۹]. با تغییر سبک زندگی و اشتغال والدین، اکثر کودکان بیشتر وقت خود را در مدرسه یا کودکان می‌گذرانند؛ و از آنجایی که در برنامه

آموزش جوامع ما، آموزش تربیت جنسی لحاظ نشده است، مداخله آموزشی برای مربیان و معلمان الزامی است [۱۹].

در سه مطالعه دیگر، هدف از پژوهش کاهش اضطراب، انزوایی و آسیب‌های اجتماعی بود. افرادی که ویژگی نگرش ناکارآمد در آن‌ها بیشتر است، اضطراب و فشار روانی بیشتری در روابط بین فردی دارند. برطبق نظریه شناختی، شرایطی که برای فرد قابل پیش‌بینی و کنترل نباشد، سبب افزایش استرس می‌شود [۲۵، ۲۹، ۳۵]. مداخله آموزشی توانسته است با افزایش آگاهی، شناخت تغییرات فیزیولوژیکی و تغییر نگرش، سبب کاهش اضطراب و به طبع انزوایی و کاهش آسیب‌های اجتماعی شود [۲۵].

همان‌گونه که اندرسون (Anderson) بیان می‌کند عوامل مؤثر در آموزش به نحوه ارائه، نمایش محتوا، مدت زمان اختصاص یافته به یادگیری هر موضوع و تفاوت‌های فردی شامل توانایی عمومی فراگیر برای یادگیری است که میزان درک و فهم یادگیرنده متفاوت است [۳۲]. در مطالعه‌های بررسی شده، مدت زمان مداخله در هر مطالعه از ۱ جلسه تا ۱۰ جلسه متفاوت بود و نتایج نشان داده است که هرچه میزان جلسات یادگیری بیشتر باشد، باعث افزایش تغییر و حفظ رفتار است.

درمجموع نتایج همه مطالعات، اثر مثبت مداخله آموزشی را تأیید کرده‌اند که با مطالعات زیادی همچون مطالعه Trains در فیلیپین در سال ۲۰۲۴ در جهت تأثیر مداخله آموزش بر آگاهی و تغییر رفتار در بیماران دیابتی درباره بیماری‌های مرتبط با دیابت و مطالعه فلاحی و همکاران در ایران با هدف بررسی تأثیر مداخله آموزشی در پیشگیری از کبد چرب غیرالکلی بر روی زنان همسو است [۴۴، ۴۵]. همان‌گونه که ذکر شد احتمالاً در مطالعه‌های بررسی شده استفاده از روش‌های مداخله مناسب و محتوای مناسب باعث موفقیت نتایج شده است.

محدود بودن دامنه تحقیق، پذیرفته نشدن موضوع تحقیق توسط مسئولان آموزش و پرورش و غیبت شرکت‌کننده‌ها در کلاس از محدودیت‌های مطالعه‌ها ذکر شده است. در اکثر

مطالعات، پیشنهاد شده است پژوهش در دامنه وسیعی از جامعه و بر معلمان، مادران، والدین، اعضای خانواده و کودکان انجام شود و با توجه به مطالعه‌های بررسی شده، بیشتر پژوهش‌ها در تهران و شهرهای بزرگ انجام شده است؛ بنابراین، پیشنهاد می‌شود مداخله آموزشی در شهرها و فرهنگ‌های متنوع نیز و همچنین در مدارس با برنامه آموزشی متناسب انجام شود.

براساس شواهد موجود، آموزش والدین می‌تواند در ارتقای تربیت جنسی کودکان مؤثر باشد. درمجموع می‌توان نتیجه گرفت که آگاهی و نگرش درباره تربیت جنسی در جامعه پایین‌تر از حد استاندارد است و مداخلات آموزشی به‌ویژه با استفاده از مدل‌های آموزشی می‌تواند در افزایش آگاهی مؤثر باشد و سبب بهبود نگرش والدین نسبت به تربیت جنسی کودکان شود.

قردانی

این مقاله از طرح تحقیقاتی با عنوان ارزیابی مداخلات انجام شده درباره آموزش تربیت جنسی یک مطالعه مروری IR.MUK.REC.1403.103 استخراج شده است. پژوهشگران مراتب تشکر خود را از معاونت تحقیقات و فناوری دانشگاه علوم پزشکی کردستان اعلام می‌کنند.

تضاد در منافع

نویسندگان اعلام می‌کنند که تضاد منافی در این پژوهش وجود ندارد.

مشارکت نویسندگان

همه نویسندگان مقاله در ایده‌پردازی، اجرای طرح و نگارش و اصلاح مقاله سهم بوده‌اند.

حمایت مالی

این پژوهش حمایت مالی نداشته است.

دسترسی داده ها

با توجه به مروری بودن مطالعه، تمام اطلاعات آن نوشته شده است.

References

1. Goldfarb ES, Lieberman LD. Three decades of research: The case for comprehensive sex education. *Journal of Adolescent health*. 2021;68(1):13-27.
2. Garzón-Orjuela N, Samacá-Samacá D, Moreno-Chaparro J, Ballesteros-Cabrera MD, Eslava-Schmalbach J. Effectiveness of sex education interventions in adolescents: An overview. *Comprehensive child and adolescent nursing*. 2021;44(1):15-48.
3. Cirik VA, Aksoy B, Bulut E. Attitudes of parents in the role of a father in Turkey toward child sex education and their sexual communication with their children. *Journal of pediatric nursing*. 2023;69:e105-e13.
4. Awaru A. The Social Construction of Parents' Sexual Education in Bugis-Makassar Families. *Society*. 2020;8(1):175-90.
5. Apaydın Cırık V, Efe E, Velipaşaoğlu S. Educating children through their parents to prevent child sexual abuse in Turkey. *Perspectives in Psychiatric Care*. 2020;56(3):523-32.
6. Shin H, Lee JM, Min JY. Sexual knowledge, sexual attitudes, and perceptions and actualities of sex education among elementary school parents. *Child Health Nursing Research*. 2019;25(3):312.
7. Pouladi HF, Kamrani MA, JavadNoori M, Farid M. Effectiveness of a group educational program on the knowledge, attitude, and participation approach of mothers in the sex education of preschool children. *Iran Journal of Nursing (IJN)*. 2019;13:25-32.
8. Donnelly E, Chang EL, Cheng Y, Botfield J. Evaluation of Comprehensive Sexuality Education and Support Workshops for Parents and Carers of Children and Young People with Intellectual Disability and/or Autism Spectrum Disorders. *Sexuality and Disability*. 2023;41(2):235-53.
9. Ketting E, Brockschmidt L, Ivanova O. Investigating the 'C' in CSE: implementation and effectiveness of comprehensive sexuality education in the WHO European region. *Sex Education*. 2021;21(2):133-47.
10. Einollahzadeh K, Fallahi A, Gharibi F, Bahmani A. Effects of Parents' Education on Dental Fissure Sealant Rate of Preschool Children Based on the Theory of Planned Behavior in Iran. *International Journal of Pediatrics*. 2021;9(2):13021-30.
11. Jeihooni AK, Moradi A, Yari A, Kiyani A, Hasirini PA. The effect of educational intervention based on theory of planned behavior on mothers' skills in sexual care of children. *BMC public health*. 2022;22(1):1759.
12. Nelson KM, Pantalone DW, Carey MP. Sexual health education for adolescent males who are interested in sex with males: An investigation of experiences, preferences, and needs. *J Adolesc Health*. 2019;64(1):36-42.
13. Yaghoobi A, Hosseini M, MotahariFar F. Meta-analysis of the effectiveness of sex education on psychological variables. *Educational Measurement*. 2023;13(50):7-38.
14. Khoori E, Gholamfarkhani S, Tatari M, Wurtele SK. Parents as teachers: Mothers' roles in sexual abuse prevention education in Gorgan, Iran. *Child Abuse Negl*. 2020;109:104695.
15. Memar FZ, Farajkhoda T. Consequences of reproductive and sexual health in victims of child-adolescent sexual deviations and preventive strategies: A review study. *CPR*. 2022; 1 (1) :50-71.
16. McCool-Myers M, Theurich M, Zuelke A, Knuettel H, Apfelbacher C. Predictors of female sexual dysfunction: a systematic review and qualitative analysis through gender inequality paradigms. *BMC women's health*. 2018; 18(1):108.
17. Aryaeefar Z, Maleki S. Comparison of the Effects of Sex Education with Two Methods of Educational Pack and Group Discussion on Awareness in Mothers of Pre-school Children. *Journal of Health and Care*. 2021;22(4):339-47.
18. Razavinejad M, Mousavi MS. Challenges of children sexuality education, A narrative Review. *IJNR*. 2023;18(3):31-40.

19. Ahmadi S, Mohammadhasani N. Design, Validate and Investigate of the Effect of Children's Sexual Education Multimedia. 2022; 9(43): 140-159.
20. Faraji S, Taymoori P, Gharibi F, Bahmani A. The Effect of Mother's education on sexual education of Preschool Children based on Health Belief Model. J Educ Community Health. 2021;8(4):299-306.
21. Mostofi N, Garmaroudi G, Shamshiri AR, Shakibazadeh E. Effect of group education on knowledge, attitude and practice of mothers of adolescent girls about sex education. : Journal of School of Public Health & Institute of Public Health Research. 2016; 14(3):45-58.
22. Yazdani S, Sohrabi Shegefty A. The Effectiveness of gender education on the gender identity of 7-11-year-old children in Shiraz. Biannual Journal of Applied Counseling (JAC). 2018;8(2):93-108.
23. Zahedi H, Mehryar AH, Sohrabi N, Zarnaghash M. The Effectiveness of the Sexual Education Package on the Sexual Identity of Primary School Children. IEEPJ. 2024; 6(3), 233-246.
24. Amirpor B, Mashalporfard M, Adib F. The Effectiveness of the of Sexual Training Educational Program on Sexual Knowledge and Gender Identity in Female Students. Journal of Woman Cultural Psychology. 2023;14(54):93-106.
25. Mohammadrasooli F, Nosrati K. The Effectiveness of Sex Education Training on Adaptation, Isolation and Social Skills of Sexually Abused Children and Normal Children. RBS. 2023;21(1):165-75.
26. MortezaeiFar S, EbrahimiQavam S, Dortaj F, Sadipour E, Farokhi N. Development of a sexual education package for children from birth to 5 years old, especially for parents, and determining its effectiveness on parents' knowledge, attitude and practice towards preventing sexual abuse and their sense of parenting adequacy in two groups of normal and single mothers (parent-mother). A F TJ. 2023;4(3):525-47.
27. Parvizi R, Tahmasebi S, Karimzadeh M. The Effectiveness Of Sex Education For Children To Parents On Changing Their Knowledge, Attitude And Practice In Sex Education Of Preschool Children (Zirab City). Iranian Journal of Early Childhood Health and Education. 2023;4(1): 23-38.
28. Saki S, KoochakEntezar R, Dolatabadi SH, Javadi MJ. The effectiveness of the child sex education training program for mothers with children aged 3 to 6 years; family and health. 2020;10(3):83-99.
29. Tavoosi S, Shafiabadi A, Salimi Bajestani H. The effectiveness of teaching sexual education component to mothers on anxiety fifth and sixth grade girls shahre ghods. Counseling Culture and Psychotherapy. 2020; ;11(41):117-38.
30. Mohammad Karimi A and Mirshjaei Z. The effectiveness of sex education on parents' knowledge, attitudes, and performance. International Conference on Advanced Research in the Field of Education, Psychology and Social Studies of IranTehran. 2018;39(4):238-49.
31. Martin J, Riazi H, Firoozi A, Nasiri M. A sex education program for teachers of preschool children: a quasi-experimental study in Iran. BMC public health. 2020; 20(1):692.
32. Ghaffari E, Azar FE, Azadi NA, Mansourian M. The effect of educational intervention based on dramatic literature on parents of elementary schoolchildren skills in sex education. J Educ Health Promot. 2020;9(1):161.
33. Goli F, Mohammadi Ahmad Abadi N. The effect of sexual education on mothers' knowledge, attitude and practice in responding to their daughters' questions. J Child Ment Health. 2019;6(2):81-92.
34. Pouladi HF, Kamrani MA, JavadNoori M, Farid M. Effectiveness of a group educational program on the knowledge, Attitude, And participation approach of mothers in the sex education of preschool children. Iran Journal of Nursing(IJN). 2019;32(119):13-25.
35. Hajiriloo S, Khoshnevis E, Ghodrati S. Effect of self-care training on dysfunctional attitudes in volunteer women of instructing children's sexual education. FPJ. 2019;5(1):77-90.
36. Rahmani E, Arefi M, Afsharineya K, Amiri H. Designing the educational package of sexual education based on Iranian culture and effectiveness on social self-efficacy and sexual risk-taking in middle school girl students. Journal of Psychological Science. 2018;17(70):735-44.
37. Martin J, Riazi H, Firoozi A, Nasiri M. A sex education programme for mothers in Iran: Does preschool children's sex education influence mothers' knowledge and attitudes? Sex Education. 2018; 18(2):219-30.
38. Rashid K, Hosseini MN. Investigating the effect of sex education on enhancing parents' sexual knowledge and their sense of competence. Journal of instruction and evaluation. 2017;10(37):143-62.
39. HajiGhorbani A. Designing the Pediatric Education Package for Pediatricians in the Iranian Elementary School and Examining Its Effectiveness on the

- Development of Knowledge and Prevention Skills of Social Harm. *Preschool and Elementary School Studies*. 2017;2(7):137-54.
40. Mohammadian-Hafshejani A, Tavassoli E, Tavassoli E, Aliakbari F. Effectiveness of a social cognitive theory-based distance educational intervention on anxiety in families of patients with COVID 19. *Payesh (Health Monitor)*. 2022;21(5):469-79.
 41. Wong LP, Alias H, Wong PF, Lee HY, AbuBakar S. The use of the health belief model to assess predictors of intent to receive the COVID-19 vaccine and willingness to pay. *Human vaccines & immunotherapeutics*. 2020;16(9):2204-14.
 42. Orbati ST, Tajik Esmacili S, Khosravi N. A Qualitative Study of Adolescent Sexual Education and its Contextual Factors with Emphasis on Interpersonal Relations with Case study: High school adolescent girls and boys residing in Tehran. *Sociological studies*. 2020;12(45):77-104.
 43. Kanani M, Hamidifar A, Gorbani A. Impact of social media on the Gender identity of mothers and girls in Rasht. *Journal of Social Development*. 2017;3(11):97-128.
 44. Trani MR, Bilocura I, Bersabal S, Panilagao RK, Toledo BR, Garrido E, et al. Effects of a comprehensive structured patient education intervention on disease-related knowledge and behaviour change among people living with type 2 diabetes in the Philippines. *Frontiers in Rehabilitation Sciences*. 2024;5:1374850.
 45. Fallahi A, Einolahzadeh Kh, Zarei khiyavi R, Mohammadi Sh. Investigating the Effect of Communication Skills Training on Job Burnout of Healthcare Workers in Sanandaj Comprehensive Health Centers. 2023;9(3):29-38.